

O‘ZBEKISTONDA ISLOM BANKLARINI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti “Iqtisodiyot nazariyasi” kafedrasida professori,
iqtisod fanlari doktori*

d.nasirxodjaeva@tsue.uz

Temirova Zilola Zavqidinovna

Bank-moliya akademiyasi magistranti

zilola2025@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda Islom banklarini tashkil etish va rivojlantirish imkoniyatlari, mavjud muammolar va istiqbollar tahlil qilinadi. Islom moliyasining iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, qonunchilik bazasining takomillashuvi hamda xalqaro hamkorlikning rivojlanishi orqali mamlakat moliya tizimining diversifikatsiyasi va barqarorligi uchun sharoitlar yaratilishi ko‘rib chiqiladi. Maqola iqtisodiy o‘shish va moliyaviy inklyuziyani oshirishda Islom banklarining rolini yoritadi hamda ularni rivojlantirish bo‘yicha amaliy takliflarni taqdim etadi.

Kalit so‘zlar: *Islom banklari, O‘zbekiston, moliya tizimi, qonunchilik, moliyaviy inklyuziya, iqtisodiy rivojlanish, xalqaro hamkorlik, moliyaviy xizmatlar, raqamli moliya, iqtisodiy barqarorlik.*

ВОЗМОЖНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ И РАЗВИТИЯ ИСЛАМСКИХ БАНКОВ В УЗБЕКИСТАНЕ

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна

*Профессор кафедры «Экономическая теория» Ташкентского
государственного экономического университета доктор экономических наук*

d.nasirxodjaeva@tsue.uz

Темирова Зилола Завкидинова

Магистр, Академии банковского дела и финансов

zilola2025@mail.ru

Аннотация: В статье рассматриваются особенности и актуальность использования инструментов маркетинга в социальных сетях (SMM) для устойчивого развития регионального туризма на примере Хорезмской области. В рамках исследования проведён анализ цифрового контента в таких социальных платформах, как Facebook, Instagram, YouTube и Telegram, а также сравнение эффективности SMM-деятельности Хорезма с другими туристическими регионами Узбекистана: Ташкентом, Бухарой и Самаркандом. В завершение предложены практические рекомендации и пути решения выявленных проблем.

Ключевые слова: исламские банки, Узбекистан, финансовая система, законодательство, финансовая инклюзия, экономическое развитие, международное сотрудничество, финансовые услуги, цифровые финансы, экономическая стабильность.

OPPORTUNITIES FOR THE ORGANIZATION AND DEVELOPMENT OF ISLAMIC BANKS IN UZBEKISTAN

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna

Professor of the Department of "Economic Theory" of Tashkent State University of Economics, Doctor of Economics

d.nasirxodjaeva@tsue.uz

Temirova Zilola Zavkidinovna

Master's student of the Academy of Banking and Finance

zilola2025@mail.ru

Abstract: This article analyzes the opportunities for establishing and developing Islamic banks in Uzbekistan, examining existing challenges and prospects. It highlights the economic and social significance of Islamic finance, the improvement of the legislative framework, and the development of international cooperation as foundations for diversifying and stabilizing the country's financial system. The article explores the role of Islamic banks in economic growth and enhancing financial inclusion, providing practical recommendations for their advancement.

Keywords: Islamic banks, Uzbekistan, financial system, legislation, financial inclusion, economic development, international cooperation, financial services, digital finance, economic stability.

KIRISH

So‘nggi yillarda dunyo moliya bozorlarida Islom moliya tizimining o‘shishi va kengayishi aniq sezilmoqda. Islom banklari, o‘zining o‘ziga xos tamoyillari va shariatga muvofiq faoliyati bilan, moliya sohasida innovatsion yechimlarni taklif qilmoqda. Ushbu banklar qiziqish asosida foiz olishni taqiqlaydi va moliyaviy xizmatlarni sheriklik, foyda va zarar taqsimoti kabi shariatga mos mexanizmlar orqali amalga oshiradi. Shu sababli, Islom moliya tizimi ayniqsa musulmon mamlakatlari va aholisi ko‘p bo‘lgan hududlarda juda katta e‘tibor qozonmoqda.

O‘zbekistonda moliya sektorining rivojlanishi, bank xizmatlariga talabning ortishi va islom moliyasiga qiziqishning oshishi sharoitida Islom banklarini tashkil etish va rivojlantirish istiqbollari dolzarb muammo sifatida ko‘rilmoqda. Bu nafaqat yangi moliyaviy instrumentlarni joriy etish orqali iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga, balki milliy va xalqaro investitsiyalarni jalb qilishda ham muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, Islom banklari an‘anaviy bank xizmatlaridan farqli ravishda ijtimoiy adolat va moliyaviy barqarorlik tamoyillariga urg‘u beradi, bu esa mamlakatimizda moliyaviy inkluziya va iqtisodiy taraqqiyot uchun muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekistonda islom moliya institutlariga qiziqish ortib bormoqda, bu tegishli qonun hujjatlarini ishlab chiqilishi va ixtisoslashtirilgan o‘quv dasturlari yaratilishida o‘z ifodasini topmoqda. O‘zbekiston – 2030 strateriyasi to‘g‘risidagi farmonda “Kamida 3 ta tijorat banklarida islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etish, islom moliyasining qonuniy asoslarini shakllantirish” vazifasi belgilangan [1].

Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonda Islom banklarini tashkil etish va rivojlantirish imkoniyatlarini o‘rganish nafaqat iqtisodiy jihatdan, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan ham katta zarurat hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

So‘nggi yillarda Islom banklari va moliyasining jahon miqyosidagi o‘shishi bilan bog‘liq mavzular ko‘plab olimlar tomonidan tadqiq qilinmoqda. Xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar ushbu sohada o‘ziga xos yondashuvlarni ishlab chiqib, Islom banklarining iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, ularning rivojlanish istiqbollari va muammolarini o‘rganmoqdalar.

Xorijiy olimlar orasida Muhammad va Hamid (2018) Islom banklarining moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy o‘shishga ta‘sirini tahlil qilib, ushbu tizimning an‘anaviy banklardan farqli ravishda jamiyatning ehtiyojlarini qondirishda yanada samarali ekanligini ko‘rsatishgan. Ular Islom moliyasining an‘anaviy bank tizimidan farqli ravishda, foyda va zarar bo‘lishish, sheriklik kabi printsiplarga asoslanib, iqtisodiyotni ko‘proq ijtimoiy manfaatlarga yo‘naltirishi natijasida yanada barqarorlikka erishish mumkinligini tadqiq etganlar [2]. Shuningdek, Karim va

boshqalar Islom moliyasi instrumentlarining rivojlanish strategiyalari va xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini chuqur tahlil qilganlar [3].

Ali va Hasan esa Islom banklarining moliyaviy inklyuziyani oshirishdagi roli haqida ilmiy tadqiqot olib borib, ushbu banklar kam ta'minlangan qatlamlarga moliyaviy xizmat ko'rsatishda o'ziga xos imkoniyatlarni yaratishini ta'kidlaganlar [4]. Bundan tashqari, Smith Islom banklarining rivojlanishi uchun reglamentativ muhitning ahamiyatini yoritgan va mamlakatlarning qonunchilik bazasining muhimligini ko'rsatgan [5].

Boshqa xorijiy tadqiqotchi, Johnson, Islom banklari va ularning an'anaviy bank tizimlari o'rtasidagi farqlarni iqtisodiy samaradorlik va risklarni boshqarish nuqtai nazaridan tahlil qilgan. Shu bilan birga, o'zbek olimlari ham mazkur sohada faol izlanish olib bormoqda [6]. Jumladan, Tursunov O'zbekistonda Islom moliyasining qonunchilik asoslarini tahlil qilib, tizimni joriy etishdagi imkoniyat va muammolarni ko'rsatgan [7].

Karimova esa Islom banklari orqali ijtimoiy mas'uliyat va adolatni ta'minlash yo'llarini o'rganib, bu yo'nalishda samarali strategiyalar ishlab chiqishga urg'u bergan [8]. Shuningdek, Axmedov Islom banklarining rivojlanishi uchun marketing va mijozlarga xizmat ko'rsatish tizimining ahamiyatini ta'kidlab, O'zbekistonda ushbu sohaning raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha tavsiyalar bergan [9].

Umuman olganda, mavjud tadqiqotlar Islom banklarining nafaqat moliyaviy, balki ijtimoiy taraqqiyotda ham muhim rol o'ynashini ko'rsatmoqda. Shuningdek, qonunchilik bazasini mustahkamlash, moliyaviy inklyuziyani rivojlantirish, va zamonaviy moliya vositalarini joriy etish orqali O'zbekistonda Islom banklari sohasining istiqbollari katta ekanligi e'tirof etmoqda.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda bir nechta muhim tadqiqot metodlaridan foydalanish mumkin. Har bir metod tadqiqotni turli rakursdan chuqur tahlil qilishga imkon beradi va natijada ishonchli hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

SWOT tahlili yordamida O'zbekistonda Islom banklarini tashkil etish va rivojlantirishning kuchli tomonlari (Strengths), zaif tomonlari (Weaknesses), imkoniyatlari (Opportunities) va tahdidlarini (Threats) aniqlash mumkin. SWOT tahlili tashkilot yoki tizimning ichki va tashqi muhitini kompleks baholashga yordam berib, samarali strategiyalarni ishlab chiqishda poydevor vazifasini bajaradi.

Taqqoslama tahlil Islom banklari faoliyatini an'anaviy bank tizimi va boshqa mamlakatlardagi Islom banklari tajribasi bilan taqqoslash orqali O'zbekistonda ushbu tizimni joriy etish uchun eng yaxshi amaliyotlar va samarali yechimlarni aniqlash mumkin. Bu metod o'zaro taqqoslash asosida kamchiliklarni bartaraf etish va o'ziga xos imkoniyatlarni oshirishga xizmat qiladi.

Intervyu va so‘rovnomalar usulida bank mutaxassislari, moliya sohasidagi ekspertlar va iste‘molchilar o‘rtasida intervyu va so‘rovnomalar o‘tkazish orqali, Islom banklari tashkil etilishiga bo‘lgan talab, qiyinchiliklar hamda imkoniyatlar haqida aniq ma‘lumotlar yig‘iladi. Ushbu metod orqali real holat va ishtirokchilarning fikrlari o‘rganilib, tadqiqotga amaliy jihat qo‘shiladi.

Huquqiy-hujjatli usulida O‘zbekistonda Islom moliyasini tartibga soluvchi qonunchilik va normativ hujjatlarni tahlil qilish orqali, mavjud qonunchilik bazasining kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi. Bu metod Islom banklarining rasmiy tartibga solinishi va rivojlanishi uchun huquqiy asoslarni yanada mustahkamlash yo‘llarini topishga yordam beradi.

Yuqorida sanab o‘tilgan metodlar birgalikda tadqiqotning asosiy maqsadiga erishish - O‘zbekistonda Islom banklarini tashkil etish va rivojlantirish imkoniyatlari hamda muammolarini aniq va to‘liq tahlil qilishga imkon beradi. Natijada, ushbu metodologik yondashuv mamlakat moliya tizimini diversifikatsiya qilish, moliyaviy inklyuziyani oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash uchun samarali strategiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Bugungi kunda islom moliyasi butun dunyoda rivojlanib bormoqda, muqobil moliyalashtirish instrumentlari orqali u dunyoning yirik bozorlariga kirib bormoqda. Shu sababdan, islom moliyasi va unga bog‘liq jarayonlarni o‘rganish muhim ahamiyat kasb etmoqda. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda moliya tizimini rivojlantirish va diversifikatsiya qilish, shuningdek, xalqaro moliya bozorlariga integratsiya qilish maqsadida Islom moliyasi va Islom banklari tizimini joriy etish bo‘yicha sezilarli ishlar olib borilmoqda. Bu borada davlat siyosati va reglamentativ hujjatlar doirasida bir qator muhim qadamlar tashlangan, natijada Islom banklari tashkil etilishi uchun poydevor yaratilmoqda. Avvalo, O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Markaziy banki tomonidan Islom moliyasi sohasini tartibga soluvchi qonun hujjatlari va normativ-huquqiy bazani takomillashtirishga qaratilgan ishlar amalga oshirilmoqda. 2020-yildan boshlab, mamlakatda Islom moliyasi tamoyillariga mos keluvchi moliyaviy instrumentlar va xizmatlarni joriy etish uchun asosiy qonunchilik hujjatlari ishlab chiqildi. Jumladan, “Islom moliyasi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qonun loyihalari va reglamentlar ishlab chiqilib, ularning milliy moliya tizimiga moslashuvi ta‘minlanmoqda. Bu jarayonlar Islom banklari faoliyatini qonuniy asosda olib borish imkonini yaratib, investor va iste‘molchilar uchun ishonch muhitini shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Ikkinchidan, amaliy darajada yirik banklar va moliyaviy tashkilotlar Islom moliyasi prinsiplariga mos keluvchi xizmatlarni sinov tariqasida taqdim eta boshladi. Masalan, ayrim banklar muddatli jamg‘armalar, ijaraga olish, sheriklik va boshqa

Islom moliyasi vositalariga asoslangan mahsulotlar ishlab chiqish bo'yicha dastlabki pilot loyihalarni amalga oshirmoqda. Bu esa bozor talabini o'rganish, mijozlarning qiziqishini aniqlash va moliya xizmatlari ko'lamini kengaytirishga yordam bermoqda.

Shuningdek, O'zbekistonda Islom moliyasini rivojlantirishga qaratilgan malakali kadrlar tayyorlash borasida ham sezilarli ishlar olib borilmoqda. Toshkent davlat moliya instituti va boshqa oliy ta'lim muassasalarida Islom moliyasi va bankchiligi bo'yicha maxsus kurslar tashkil etilib, yosh mutaxassislar tayyorlanmoqda. Bu esa kelajakda sohaning sifatli rivojlanishi va Islom banklarining professional darajada faoliyat yuritishiga xizmat qiladi.

Davlat va xususiy sektor o'rtasida hamkorlik aloqalari kuchayib, Islom moliyasi bo'yicha xalqaro tashkilotlar, jumladan, Islom taraqqiyot banki va boshqa moliyaviy institutlar bilan hamkorlik o'rnatilmoqda. Bu esa mamlakatga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va Islom moliyasi bozorini kengaytirish uchun qulay sharoit yaratmoqda.

Biroq, rivojlanish yo'lida bir qator muammolar va to'siqlar ham mavjud. Masalan, Islom moliyasining an'anaviy bank tizimidan tubdan farq qilishi, shariatga mos mahsulotlarni ishlab chiqish va tartibga solishdagi murakkabliklar, shuningdek, xalqaro tajriba va texnologiyalarni yetarli darajada o'zlashtirish masalalari o'z yechimini kutmoqda. Shuningdek, moliya savodxonligini oshirish, iste'molchilarni Islom moliyasi mahsulotlari haqida xabardor qilish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar zarur. Shu bilan birga, amalga oshirilayotgan qonunchilik va reglamentativ o'zgarishlar, pilot loyihalar, ta'lim sohasidagi islohotlar va xalqaro hamkorliklar O'zbekistonda Islom banklarining barqaror rivojlanishiga mustahkam asos yaratmoqda. Bu esa yaqin kelajakda mamlakat moliya tizimining yanada diversifikatsiyalashuvi, moliyaviy xizmatlarga kengroq kirish imkoniyatlari va iqtisodiy o'sish sur'atlarining oshishiga olib kelishi kutilmoqda.

Umuman olganda, O'zbekistonda Islom banklarini tashkil etish va rivojlantirish imkoniyatlari katta va ularni to'liq amalga oshirish uchun tizimli va kompleks yondashuv zarur. Bu borada davlat siyosati, xususiy sektorning faolligi va jamiyatning moliyaviy madaniyatining oshishi muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Islom banklari nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi, bu esa O'zbekistonning moliyaviy tizimini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

2018-yilda "O'zbekistonda islom bank ishi va moliyalashtirish infratuzilmasini yaratish bo'yicha chora-tadbirlari to'g'risida"gi prezident qarori loyihasi muhokamasi portaliga joylashtirilgandi. Biroq, hujjat qabul qilinmadi.

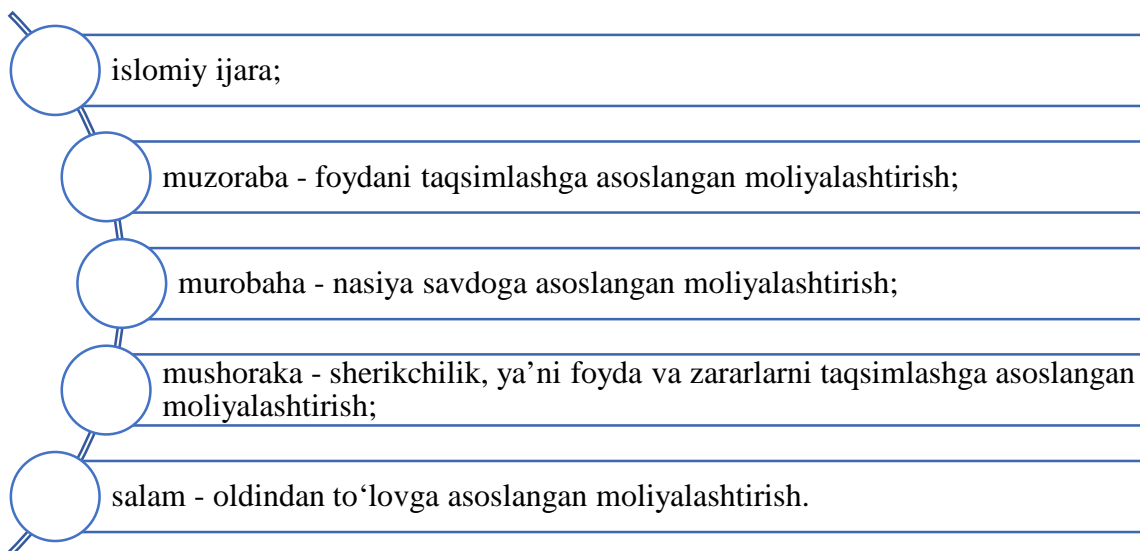
Mutaxassislarning fikricha, islom bankingining joriy etilishi orqali mamlakatga \$10 mlrdgacha qo'shimcha xorijiy sarmoya jalb etishi mumkin edi. Bunga to'sqinlik qiluvchi asosiy to'siqlardan biri sifatida infratuzilma, me'yoriy-huquqiy baza,

depozitlarni himoya qilishning yo‘qligi hamda fiskal to‘siqlar keltirilgan. Shu bilan birga, aholi moliyaviy savodxonligining pastligi ham bunga yo‘l bermaydi.

Shuningdek, Markaziy bank tomonidan mikromoliya tashkilotlarining islomiy moliyalashtirishga oid xizmatlarni ko‘rsatish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlandi.

Hujjat bilan islomiy moliyalashtirishga oid xizmatlarni ko‘rsatish uchun mikromoliya tashkilotlari maxsus kengash tashkil etishi kerak. U mikromoliya tashkiloti ishtirokchilari yoki aksiyadorlarining umumiy yig‘ilishida saylangan kamida 5 kishidan iborat bo‘ladi.

Uning faoliyatini autsorsing asosida jalb qilish mumkin. Bunda mikromoliya tashkiloti jalb qilingan maxsus kengash faoliyati bilan bog‘liq tavakkalchiliklarni boshqarish uchun javobgardir.

1-rasm. Mikromoliya tashkilotlari islomiy moliya bilan bog‘liq xizmatlari [10]

Maxsus kengash a‘zolarining kamida bir nafari islom huquqi sohasida oliy ma‘lumotga, bir nafari oliy yuridik ma‘lumotga, qolgan a‘zolari esa islomiy moliyalashtirishga oid xalqaro sertifikatga ega bo‘lishi lozim.

An‘anaviy xizmatlar ko‘rsatilganda, islomiy moliyalashtirishga oid xizmatlar ko‘rsatishda buxgalteriya hisobi alohida yuritilishi kerak.

Taqiqlangan va maxsus kengash ko‘rsatmalariga zid bo‘lgan tovarlar savdosi bilan shug‘ullanish hamda faoliyat turlarini moliyalashtirish taqiqlanadi. Xususan, chet el valyutasi, kriptoaktivlar, oltin va kumushlarni sotib olish uchun pul berish mumkin emas.

O‘zbekistonda Islom banklarini tashkil etish jarayoni boshqa mamlakatlarnikidan farqli ravishda o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, bu moliyaviy tizimni shakllantirish va rivojlantirishda maxsus yondashuvni talab qiladi. Ushbu o‘ziga xosliklar mamlakatning iqtisodiy, madaniy, huquqiy va diniy jihatlaridan kelib

chiqib shakllangan bo‘lib, ularni inobatga olgan holda samarali strategiyalar ishlab chiqish zarur.

Birinchiidan, O‘zbekistonning boy madaniy va dini merosi Islom moliyasining qabul qilinishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Aholining katta qismi musulmon bo‘lishi va Islom qadriyatlariga hurmat bilan qarashi Islom banklari uchun muhim ijtimoiy asos yaratadi. Shu bilan birga, aholining moliyaviy savodxonligi darajasi, an’anaviy bank xizmatlariga nisbatan xabardorligi va Islom moliyasi prinsiplariga bo‘lgan tushunchasi hali shakllanmoqda, bu esa keng targ‘ibot va ta‘lim ishlarini talab qiladi.

Ikkinchiidan, O‘zbekistonning hozirgi moliyaviy va qonunchilik bazasi Islom banklarini tashkil etish uchun maxsus moslashtirilgan qonunlar va reglamentlarni ishlab chiqishni talab qiladi. An’anaviy bank tizimiga mo‘ljallangan me‘yoriy hujjatlarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri Islom moliyasi sharoitlariga qo‘llash mumkin emas, chunki Islom banklari foiz (riboh) olishni taqiqlaydi va sheriklik, ijara kabi moliyaviy vositalarga tayanadi. Shuning uchun, O‘zbekistonda shariatga mos moliyaviy instrumentlar uchun alohida huquqiy bazani yaratish, Markaziy bank va moliya vazirligi tomonidan maxsus qo‘llanmalar ishlab chiqish zarur.

Uchinchiidan, Islom banklari faoliyatini tashkil etishda texnologik va infratuzilma jihatlari ham muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonda moliya sohasida raqamlashtirish va elektron xizmatlarni rivojlantirish sur‘atlari tezlashmoqda, bu esa Islom moliyasi mahsulotlarini keng joriy etish uchun qulay imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, Islom banklari uchun maxsus moliyaviy platformalar va axborot tizimlarini yaratish talab etiladi, chunki ularning hisob-kitob mexanizmlari an’anaviy banklardan farq qiladi.

To‘rtinchiidan, O‘zbekiston moliya bozori va iste‘molchilarning xatti-harakatlari Islom banklari mahsulotlari va xizmatlariga nisbatan maxsus moslashuvchanlikni talab qiladi. Odamlarning ishonchini qozonish, ular uchun qulay va tushunarli moliyaviy yechimlarni taqdim etish, shuningdek, bozorda raqobatbardosh bo‘lish uchun innovatsion yondashuvlarni qo‘llash zarur. Bu jarayonda Islom banklarining ijtimoiy mas‘uliyat va adolat tamoyillarini yetarli darajada targ‘ib qilish muhim ahamiyatga molik.

Beshinchiidan, xalqaro moliyaviy institutlar va Islom taraqqiyot banki kabi tashkilotlar bilan hamkorlik O‘zbekistonda Islom banklarini tashkil etishda o‘ziga xos imkoniyatlar yaratadi. Ushbu hamkorlik mamlakatga ilg‘or tajribalarni olib kirish, investitsiyalarni jalb qilish va yangi moliyaviy mahsulotlarni ishlab chiqishda yordam beradi. Shu bilan birga, xalqaro standartlar va shariatga muvofiq moslashgan mexanizmlarni O‘zbekistonga moslashtirish uchun ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilishi muhimdir.

O‘zbekistonda Islom banklarini tashkil etish jarayoni iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlar, huquqiy me‘yorlar, texnologik infratuzilma va madaniy omillarni hisobga

olgan holda maxsus yondashuvni talab qiladi. Bu jarayon muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun davlat siyosati, moliya sektori ishtirokchilari va jamiyat o'rtasida uzviy hamkorlik va tushunish zarur. Shu yo'l bilan O'zbekiston moliyaviy tizimini diversifikatsiya qilib, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy adolatni ta'minlash mumkin bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Islom taraqqiyot bankiga (ITB) 2003-yilda a'zo bo'lgan. Ushbu qisqa muddatli hamkorlik davomida ITB Guruhining O'zbekistondagi portfeli ko'p jihatdan Hukumat bilan faol hamkorlik tufayli jiddiy miqdorda o'sdi. Bu esa O'zbekiston Respublikasi Investitsiyaviy dasturlari qator ustuvor milliy loyihalarining moliyalanishi ma'qullanishida namoyon bo'ldi. Ayni paytda ITBning O'zbekistondagi portfeli Markaziy Osiyo hududida eng yirik (1,8 mlrd. dollardan ziyod) hisoblanadi.

Islomiy moliyalashtirishning an'anaviy moliyalashtirishdan asosiy farqi shundan iboratki, islomiy moliya foyda va zararni bo'lishish hamda real aktivlarga asoslangan moliyalashtirishni o'zida namoyon qiladi. Boshqacha qilib aytganda, islomiy moliyalashtirish sherikchilikka, hamkorlikka asoslangan. Bunda islomiy banklar mijoz talabi bo'yicha obyektни qurib berishi, asbob-uskunalar, tovar, xom ashyolar sotib olib berishi yoki ularni ijaraga berishi mumkin. Moliyalashtirish asosida savdo amaliyoti yotadi. Pul muomala vositasi sifatida ko'riladi, ya'ni pulni o'zini foizga yoki biron-bir naf/foйда evaziga qarз sifatida berish taqiqlanadi. Ijara yoki islomiy lizingni unga muqobil bo'lgan an'anaviy lizingga avtomobil sotib olishni solishtiradigan bo'lsak, an'anaviy bank avval siz bilan lizing shartnomasini tuzadi, keyin 25 % yoki bankni ixtiyoriga qarab boshqa miqdorda oldindan to'lov oladi, keyin mijoz salon bilan avtomobil oldi-sotdi shartnomasiga asosan to'lovni amalga oshiradi. Keyin yillik 25 % (misol tariqasida) miqdorida ustama haqini hisoblab, sizga 3 yilga bir xil to'lovda oyma-oy to'lash jadvalini taqdim etadi. To'lov kechikadigan bo'lsa, unga nisbatan jarima sifatida komissiya undiriladi va u foydaga kiritiladi.

Islomiy bank esa sizning talabingizga asosan salon bilan avtomobil oldi-sotdi shartnomasini imzolaydi, to'lovlarni amalga oshiradi, keyin uni sizga ustiga foydasini qo'ygan holda ma'lum bir muddatga egalik huquqini oxirida o'tkazib berish sharti bilan ijaraga beradi. To'lov kechikkan holda jarima olish taqiqlanadi, lekin bu holatni suiiste'mol qilmaslik uchun intizomiy chora sifatida shartnomaga qo'shishga ruxsat etilgan. Biroq an'anaviy bank tizimidan farqli o'laroq bu jarima qo'llanilgan holatda u foydaga olinmaydi va xayr-ehsonga ishlatib yuboriladi. Ko'rinib turganidek, birinchi holatda an'anaviy bank sizga pulni foizga beryapti, ikkinchi holatda esa bank sizga o'z mulkini ijaraga berish orqali foyda qilyapti.

Islom taraqqiyot banki guruhi tarkibiga bir qancha tashkilotlar kirib, shulardan Xususiy sektorni rivojlantirish islom korporatsiyasi (XSRIK) va Xalqaro islom savdo-moliya korporatsiyasi (XISMK) O'zbekiston banklari bilan hamkorlik qiladi. Xususan,

Murobaxa (ustama haqi evaziga sotish) moliyalashtirish usuli orqali tijorat banklariga moliyalashtirish liniyalari ajratilgan. Ushbu liniyalardan O‘zbekistonda faoliyat olib borayotgan tadbirkorlar, ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, qayta ishlash va iqtisodiyotning boshqa sohalarida ishlab kelayotgan korxonalar o‘z faoliyatlarini yanada rivojlantirish uchun foydalanadilar.

Bundan tashqari, XISMK tomonidan, tadbirkorlarga qisqa muddatli (1 yil mobaynida qaytariladigan) savdoni moliyalashtirish liniyalari bir nechta mahalliy banklar bilan hamkorlikda taqdim etilmoqda. Bunda ham Murobaxa moliyalashtirish usuli ishlatilib asosan xom ashyo va uskunalar sotib olish uchun mo‘ljallangan. XISMK tomonidan ma’qullangan loyihalar qiymati 82 million AQSH dollarini tashkil etdi.

Islom banklarini tashkil etish va rivojlantirish har qanday moliyaviy tizimda o‘ziga xos imkoniyatlar va qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. O‘zbekistonda Islom banklari sohasining joriy holatini va kelajakdagi istiqbollarini tahlil qilish uchun SWOT metodidan foydalanish muhimdir. Bu metod orqali ichki kuchli va zaif tomonlar hamda tashqi imkoniyatlar va tahdidlar aniq ko‘rsatib beriladi.

1-jadval

O‘zbekistonda Islom banklarini tashkil etishning SWOT tahlili

Kuchli tomonlar (Strengths)	Zaif tomonlar (Weaknesses)
- Aholining ko‘pchiligi musulmon bo‘lib, Islom moliyasiga madaniy yaqinlik mavjudligi.	- Islom moliyasi bo‘yicha moliyaviy savodxonlikning pastligi.
- Davlat tomonidan qonunchilik va reglamentativ bazani takomillashtirish uchun olib borilayotgan ishlar.	- Maxsus shariatga mos moliyaviy instrumentlar va mahsulotlar yetishmasligi.
- Ijtimoiy adolat va moliyaviy inklyuziyani ta’minlashda Islom banklarining o‘ziga xos afzalliklari.	- Kadrlar tayyorlash va malakali mutaxassislar sonining kamligi.
- Milliy iqtisodiyotning diversifikatsiyasi uchun yangi moliyaviy yo‘nalish sifatida istiqbolli bo‘lishi.	- An’anaviy moliya tizimi bilan integratsiya va moslashuvdagi qiyinchiliklar.
Imkoniyatlar (Opportunities)	Tahdidlar (Threats)
- Xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik orqali investitsiyalarni jalb qilish imkoniyati.	- Qonunchilik va reglamentativ bazaning to‘liq yetishmasligi.
- Raqamli moliya va fintech rivojlanishi bilan yangi xizmatlarni joriy etish imkoniyati.	- Bozorda raqobatning kuchayishi va mijozlarning ishonchini yo‘qotish xavfi.
- Moliya savodxonligini oshirish va keng targ‘ibot orqali bozorni kengaytirish.	- Shariatga mos kelmaydigan moliyaviy mahsulotlarning noqonuniy faoliyati.

- Ichki talabning oshishi va yangi moliyaviy xizmatlarga bo'lgan ehtiyojning o'sishi.	- Xalqaro moliyaviy inqirozlar va iqtisodiy o'zgarishlarning salbiy ta'siri.
---	--

O'zbekistonda Islom banklarini tashkil etish va rivojlantirish uchun mavjud kuchli tomonlar va imkoniyatlar katta istiqbollarni ochadi. Aholining madaniy mosligi, davlat siyosati va xalqaro hamkorliklar bu yo'nalishda ijobiy shart-sharoitlar yaratmoqda. Shu bilan birga, moliyaviy savodxonlikning pastligi, maxsus huquqiy baza va malakali kadrlar yetishmasligi kabi ichki zaifliklar va tashqi tahdidlar e'tibordan chetda qoldirilmasligi kerak. Bu muammolarni hal etish uchun tizimli va kompleks yondashuv, ta'lim va qonunchilikni rivojlantirish, shuningdek, moliyaviy xizmatlarning sifatini oshirish bo'yicha aniq strategiyalar ishlab chiqish zarur. Natijada, Islom banklari O'zbekiston moliya tizimining diversifikatsiyasi va iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim omilga aylanadi.

O'zbekiston Respublikasi moliya tizimini diversifikatsiya qilish va xalqaro moliyaviy bozorlar bilan integratsiyalashuv jarayonida Islom banklarini tashkil etish va rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. Ushbu imkoniyatlar mamlakatning iqtisodiy, madaniy, huquqiy va texnologik sohalaridagi ijobiy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular Islom moliyasining samarali joriy etilishi va kengayishiga zamin yaratadi.

1. Madaniy va dini asoslar. O'zbekiston aholisi asosan musulmonlardan iborat bo'lib, Islom moliyasi tamoyillari va qadriyatlariga yaqin madaniyatga ega. Bu Islom banklarining xalq orasida keng qabul qilinishiga katta imkoniyat yaratadi. Moliya xizmatlariga ishonch va qabul qilish darajasi yuqori bo'lganligi, ushbu banklarning faoliyatini yanada tezlashtiradi.

2. Qonunchilik va reglamentativ infratuzilmaning takomillashuvi. So'nggi yillarda mamlakatda Islom moliyasini tartibga soluvchi qonunchilik bazasi shakllantirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Moliya vazirligi tomonidan Islom moliyasining huquqiy asoslarini yaratish bo'yicha qator tashabbuslar ilgari surilmoqda. Bu esa Islom banklarining qonuniy faoliyat yuritishi va investorlar uchun barqaror muhit yaratishda muhim rol o'ynaydi.

3. Xalqaro hamkorlik va investitsiyalar. O'zbekiston Islom taraqqiyot banki, Arab iqtisodiy rivojlanish fondi kabi xalqaro moliyaviy institutlar bilan faol hamkorlik qilmoqda. Ushbu tashkilotlarning investitsiyalari va texnologik yordami mamlakatda Islom banklari tizimini tez va sifatli rivojlantirish imkonini beradi. Xalqaro tajribalar va ilg'or amaliyotlarni O'zbekistonga joriy etish uchun qulay sharoitlar mavjud.

4. Raqamli moliya va fintech imkoniyatlari. O'zbekistonda moliya xizmatlarining raqamlashtirilishi va fintech sohasining rivojlanishi Islom banklari uchun yangi innovatsion xizmatlarni yaratish va ularni keng auditoriyaga yetkazishda muhim imkoniyatlarni taqdim etadi. Elektron bank xizmatlari, mobil ilovalar orqali

Islom moliyasiga mos mahsulotlarni taklif etish, mijozlar sonini oshirishga xizmat qiladi.

5. *Bozorning diversifikatsiyasi va yangi mijoz segmentlari.* An'anaviy bank xizmatlariga nisbatan Islom moliyasi mahsulotlari yangi mijozlar guruhlarini, ayniqsa dini qadriyatlarga katta e'tibor beradigan iste'molchilarni jalb qilish imkonini beradi. Shuningdek, kichik va o'rta biznes, qishloq xo'jaligi sohalarida ham Islom moliyasi instrumentlari orqali moliyalashtirish imkoniyatlari kengaymoqda.

6. *Ijtimoiy barqarorlik va moliyaviy inklyuziya.* Islom banklari jamiyatdagi moliyaviy tengsizliklarni kamaytirishga, kambag'al va kam ta'minlangan qatlamlarni moliyaviy xizmatlarga jalb qilishga yordam beradi. Bu orqali iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

7. *Moliya sohasida malakali kadrlar tayyorlash.* O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalarida Islom moliyasi va bankchiligi bo'yicha kadrlar tayyorlash dasturlari tashkil etilmoqda. Bu kelajakda sohaning sifatli rivojlanishi va professional faoliyat yuritish uchun asos yaratadi.

8. *Mamlakatning iqtisodiy o'sish sur'atlari.* O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror o'sishi va investitsiyalarga bo'lgan ehtiyojning ortishi Islom banklari faoliyatining kengayishiga ijobiy ta'sir qiladi. Mamlakatda infratuzilma, sanoat va xizmat ko'rsatish sohalarini moliyalashtirishda Islom moliyasi yangi imkoniyatlarni ochadi.

O'zbekistonda Islom banklarini tashkil etish va rivojlantirish uchun madaniy, qonunchilik, texnologik va iqtisodiy jihatdan keng imkoniyatlar mavjud. Ushbu imkoniyatlardan to'liq foydalanish uchun kompleks strategiyalar ishlab chiqish va amalga oshirish zarur.

Bu nafaqat moliya sektorining diversifikatsiyasiga, balki mamlakatning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham katta hissa qo'shadi.

Markaziy Osiyo mintaqasi iqtisodiy va madaniy jihatdan o'ziga xos o'ringa ega bo'lib, bu hududda Islom banklarini tashkil etish va rivojlantirish imkoniyatlari tobora kengayib bormoqda. Ayniqsa, O'zbekiston mintaqadagi eng yirik va iqtisodiy jihatdan tez rivojlanayotgan davlat sifatida Islom moliyasini joriy etish va rivojlantirishda yetakchi o'rin tutmoqda. O'zbekiston aholisi asosan musulmon bo'lib, bu mamlakatda Islom moliyasining madaniy va ijtimoiy poydevori mustahkamdir.

Shu bois, O'zbekiston nafaqat o'z moliya tizimini diversifikatsiya qilish, balki Markaziy Osiyo bo'ylab Islom banklari tizimini shakllantirishda markaziy rol o'ynashi kutilmoqda.

Markaziy Osiyo mamlakatlarida Islom banklarini tashkil etish imkoniyatlari taqqoslama jadvali [11]

Mamlakat	Imkoniyatlar	Kuchli tomonlar	Muammolar va cheklovlar	Istiqbollar
O‘zbekiston	- Keng musulmon aholisi	- Yangi qonunchilik bazasining shakllanishi	- Moliyaviy savodxonlik pastligi	- Xalqaro hamkorliklar va investitsiyalar
	- Iqtisodiy diversifikatsiya zarurati	- Raqamli moliya infratuzilmasining rivojlanishi	- Malakali kadrlar yetishmasligi	- Pilot loyihalar va davlat qo‘llab-quvvatlashi
Qozog‘iston	- Moliya bozori katta va rivojlangan	- Mustahkam iqtisodiy va qonunchilik asoslari	- Diniy jihatdan xilma-xillik	- Strategik geografik joylashuv
	- Xalqaro investitsiyalar oqimi	- An’anaviy moliya tizimi kuchli	- Islom moliyasini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha siyosat yetarli emas	- Mintaqaviy markaz sifatida rivojlanish
Qirg‘iziston	- Moslashuvchan iqtisodiy muhit	- Aholining musulmonligi yuqori	- Qonunchilikning zaifligi	- Moliya inkluziyasini oshirish imkoniyati
	- Kichik bozor, yangi sohalarga kirish oson	- Yangi texnologiyalarni joriy etish imkoniyati	- Moliyaviy institutlarning kam rivojlanganligi	- Mintaqaviy integratsiya istiqbollari
Tojikiston	- Diniy qadriyatlarining kuchli ta’siri	- Madaniy moslik	- Iqtisodiy qiyinchiliklar	- Chet el moliyaviy yordami
	- Islom moliyasi uchun talab ortib borishi	- Aholi orasida ijtimoiy ishonch yuqori	- Raqamli moliya infratuzilmasi zaifligi	- Xalqaro moliya tashkilotlari bilan hamkorlik

Turkmaniston	- Energetika sohasida katta imkoniyatlar	- Geostrategik joylashuv	- Qonunchilik va iqtisodiy shaffoflik yetishmasligi	- Mintaqaviy tranzit yo'llari va investitsiyalar
	- Ijtimoiy moliyalashtirishga ehtiyoj	- Davlat tomonidan iqtisodiy islohotlar boshlanishi	- Islom moliyasiga nisbatan ma'lumot yetishmasligi	- Energiya eksportidan moliyaviy qo'llab-quvvatlash

Taqqoslama natijalari shuni ko'rsatadiki, Markaziy Osiyo mamlakatlarida Islom banklarini tashkil etish uchun madaniy va iqtisodiy imkoniyatlar mavjud bo'lsa-da, har bir davlat o'zining maxsus sharoitlariga ega. O'zbekiston va Qirg'iziston kabi mamlakatlarda aholining diniy qadriyatlarini Islom moliyasini joriy etishga ijobiy ta'sir ko'rsatsa, Qozog'iston va Turkmanistonda iqtisodiy va qonunchilik jihatlariga ko'proq e'tibor qaratish talab etiladi. Tojikiston esa diniy moslik va ijtimoiy ishonch jihatidan kuchli bo'lsa-da, iqtisodiy zaifliklar bilan yuzlashmoqda.

Mintaqaviy integratsiya va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, qonunchilik bazasini takomillashtirish, moliyaviy savodxonlikni oshirish hamda raqamli moliya infratuzilmasini rivojlantirish orqali Markaziy Osiyoda Islom banklari tizimini yanada rivojlantirish mumkin. Shu tariqa, ushbu moliyaviy institutlar mintaqaning barqaror iqtisodiy o'sishi va ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

XULOSA

O'zbekistonda Islom banklarini tashkil etish va rivojlantirish mamlakat moliya tizimini diversifikatsiya qilish, moliyaviy inklyuziyani oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim qadam hisoblanadi. Tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, mamlakatda Islom moliyasiga bo'lgan talab va madaniy asoslar mavjud, shuningdek, davlat tomonidan qonunchilik bazasini takomillashtirish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish va moliyaviy savodxonlikni oshirish borasida faol ishlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, Islom banklarining muvaffaqiyatli faoliyati uchun malakali kadrlar tayyorlash, innovatsion moliyaviy mahsulotlar yaratish hamda texnologik infratuzilmani rivojlantirish zarur.

Shu sababli, quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Qonunchilikni rivojlantirish va tartibga solish - Islom moliyasiga xos moliyaviy instrumentlar va xizmatlarni qonuniy jihatdan aniq va batafsil tartibga soluvchi normativ hujjatlarni yaratish zarur. Bu investorlar va mijozlar uchun ishonchli muhit shakllantirishga yordam beradi.

2. Moliya savodxonligini oshirish - Aholi va biznes sub'yektlari orasida Islom moliyasi tamoyillari va mahsulotlari haqida keng targ'ibot ishlari olib borish, ta'lim

dasturlarini kengaytirish lozim. Bu, ayniqsa, yosh avlod va moliya sohasidagi mutaxassislar uchun muhimdir.

3. Malakali kadrlar tayyorlash - Oliy ta'lim muassasalarida Islom bankchiligi va moliyasi bo'yicha maxsus o'quv dasturlarini rivojlantirish, mutaxassislar malakasini oshirish uchun kurslar va seminarlar tashkil etish tavsiya etiladi.

4. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish - Islom taraqqiyot banki va boshqa xalqaro moliyaviy institutlar bilan aloqalarni mustahkamlash, tajriba almashish va investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha ishlarni faollashtirish lozim.

5. Innovatsiyalar va raqamli texnologiyalarni joriy etish - Islom banklari faoliyatida raqamli moliya xizmatlarini keng qo'llash, fintech yechimlarni ishlab chiqish va joriy etish orqali mijozlarga qulay va tezkor xizmat ko'rsatishni ta'minlash zarur.

Natijada, O'zbekiston Islom moliyasini muvaffaqiyatli joriy etish orqali mamlakat moliya tizimining barqarorligini ta'minlab, iqtisodiy rivojlanish sur'atlarini oshirishda yetakchi o'rinlardan birini egallashi mumkin. Bu jarayonda davlat siyosati, xususiy sektor va jamiyatning birgalikdagi sa'y-harakatlari muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 2023. – 12-sentabr. – № 06/23/158/0694; 29.12.2023. – № 06/23/214/0984; 21.03.2025. – № 06/25/51/0261; 26.03.2025. – № 06/25/56/0274. – URL: (<https://lex.uz/ru/docs/-6600413>).

2. Muhammad, A., & Hamid, K. (2018). Impact of Islamic banking on economic growth and financial stability. *Economic Research International*, 2018, Article ID 567890.

3. Karim, R., Ahmed, S., & Malik, N. (2020). Strategies for development of Islamic finance instruments in global markets. *Global Finance Review*, 15(4), 102-119.

4. Ali, S., & Hasan, M. (2019). The role of Islamic banks in promoting financial inclusion. *Journal of Islamic Economics*, 12(2), 45-60.

5. Smith, L. (2021). Regulatory environment and Islamic banking development. *Finance and Law Journal*, 10(3), 56-70.

6. Johnson, P. (2017). Comparative analysis of Islamic and conventional banking systems: Efficiency and risk management. *International Journal of Banking Studies*, 9(1), 78-92.

7. Tursunov, B. (2019). Legislative foundations of Islamic finance in Uzbekistan: Problems and prospects. *Central Asian Journal of Economics*, 7(2), 41-53.

8. Karimova, D. (2021). Social responsibility and justice through Islamic banking: Opportunities for Uzbekistan. *Uzbek Journal of Finance and Banking*, 5(1), 23-35.
9. Axmedov, S. (2022). Marketing and customer service in Islamic banks: Enhancing competitiveness in Uzbekistan. *Journal of Banking and Marketing*, 8(1), 12-25.
10. <https://lex.uz/uz/docs/-7036330>
11. Kammer, A., Norat, M., Pinon, M., & Prasad, A. (2015). *Islamic Finance: Opportunities, Challenges, and Policy Options*. International Monetary Fund (IMF).